

ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

10
ДИНАРА
1952

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

Година XIV — Број 11 — Субота, 15 март 1952

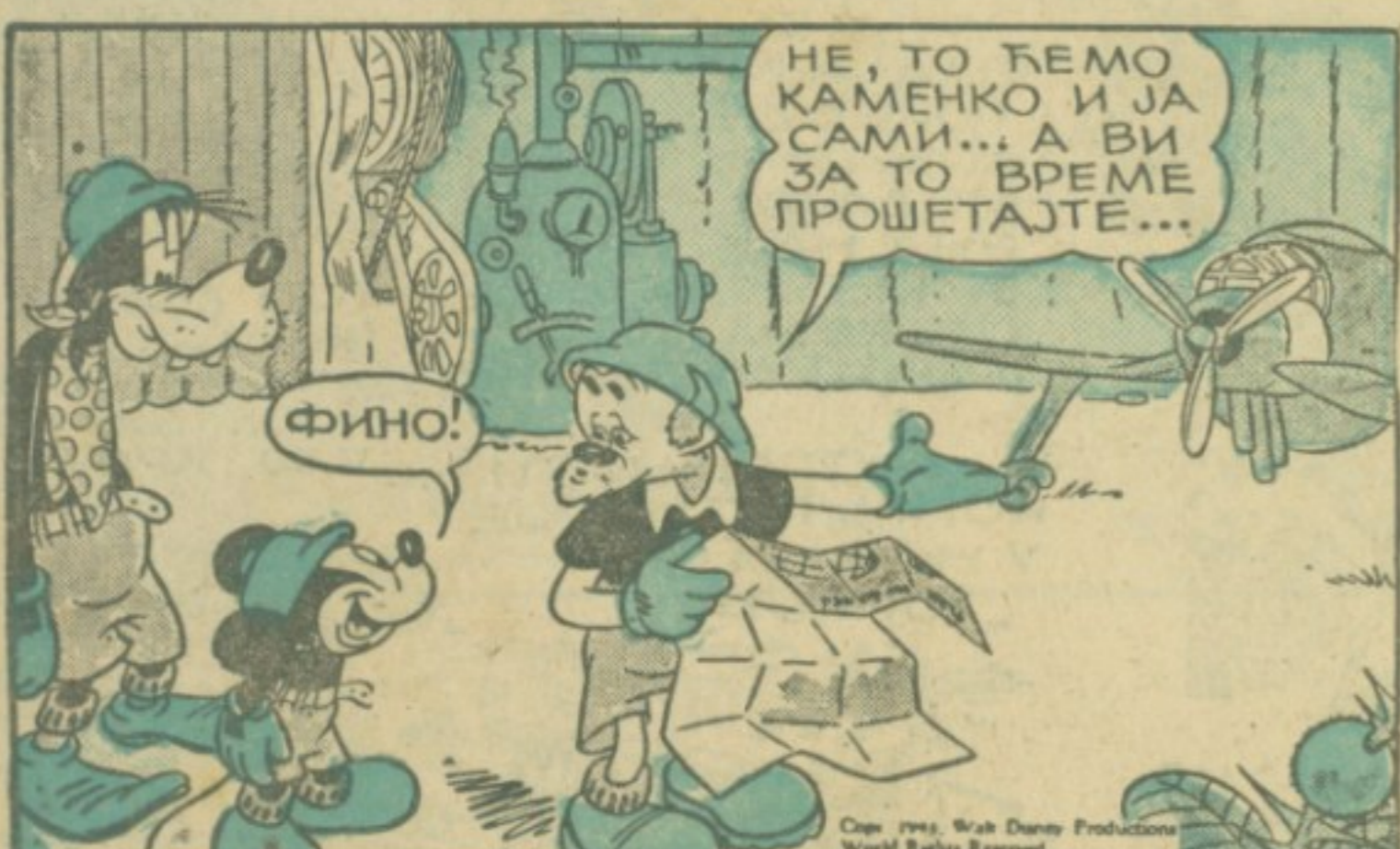
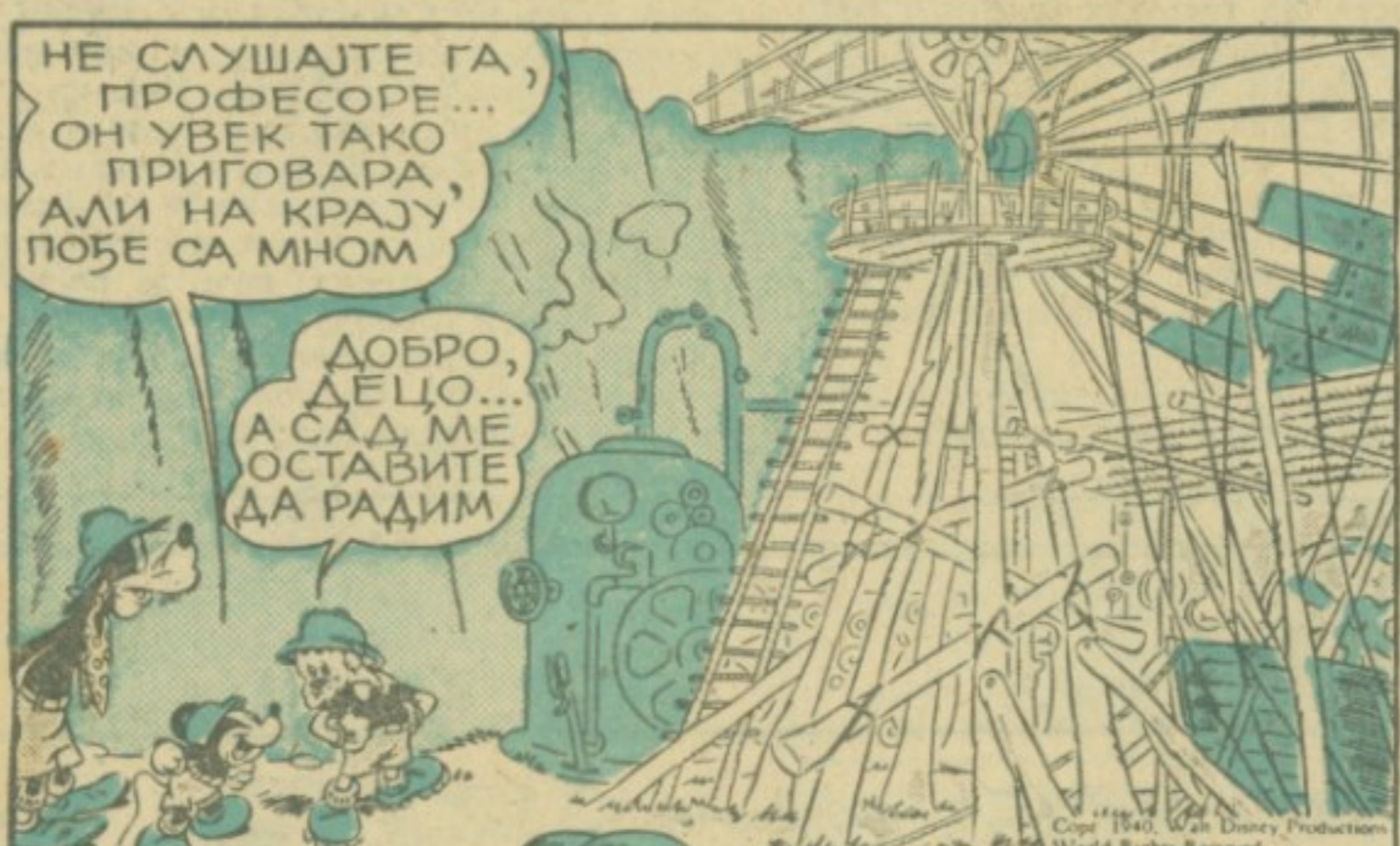
WALT DISNEY:

МИКИ И ШИЉА на острву диносаура

11. ДИНОСАУРСКИ ЕКСПРЕС

Професор препотопоко открио је свој план: он намерава да пренесе живог диносаура са усамљеног острва у цивилизовани свет

У ИДУЋЕМ БРОЈУ: ЈЕДНА ОПАСНА ШЕЋЊА

ЦЕКА ЛОНДОН

ЗЛАТО

осле једног часа, кретање престале. Негде у доњем току лед је наишао на препреку. После тога, река поче нагло да расте, дижући лед на својим прсима, тако да је надвисно обалу. Одозго је надолезило све више воде, а дуж читаве обале створио се ледени зид који је спречавао прилаз реци.

Кад је пролаз најзад био слободан, лом и прасак се удвојише и лед поче опет да се креће. Отплотиве су огромне санте и први пут после пола године пред Дејлајтовим очима се указа река. Он је знао да још није прошао сав лед са горњег тока Стјуарта, да негде лежи нагомилан и прикљештен и да може сваког часа да дође до нове провале. Али његов положај је био тако безизлазан да није смео оклевати. Ако буде чекао да прође и остатак леда, Елија ће сигурно умрети, а вероватно и он сам. Ако му пак пође за руком да спусти чамац у воду и да побегне испред нове навале леда, добиће некако до Сиксти Мајла, и онда ће обојица бити спасени. Али и тада под условом да он буде имао довољно снаге да пристане у Сиксти Мајлу и да га вода не однесе даље.

Даде се одмах на посао. Ледени зид уздиго се око пет стопа изнад места на коме се чамац налазио. Уз огромне напоре он га одвуче до једне ледене стене која се косо спуштала у реку. Иако је чамац био удаљен само двадесетак стопа од ње, Дејлајт се мучно читав сат док је успео да га превуче. Био је потпуно исцрпљен. За то време Елија је лежао беспомоћан и непокретан, не отварајући очи и не бринући се ништа, и Дејлајт је сам морао да се бори за опстанак обојице. Најзад, кад је пао на колена од тешког напора, успео да догура чамац до врха зида. Није имао више снаге ни да устане. Пузећи, пренесе у чамац своју врећу за спавање, пушку и кога. По секиру није ни ишао, јер би то значило пресалити још једанпут, тамо и наатраг, двадесет стопа, — огромно растојање за његов исцрпљени организам.

Дејлајта је сада чекао тежак задатак: да смести Елију у чамац. То је било теже но што је мислио. Вукао га је полагано, одмарајући се при сваком кораку, док га најзад није пренео до саме ледене стене. Али у чамац није могао никако да га пребаци. Било је много теже подићи Елијино мртво тело него ма који непокретни предмет исте тежине и истих димензија. Дејлајт никако није могао да га усправи, јер се Елија био некако чудно пресвитнио и стално падао као полупразна врећа жита. Ушавши у чамац, Дејлајт је узалудно покушавао да га увуче унутра. С тешком мучом је успео да му главу и рамена подигне до ивице чамца, али када је испустио горњи део његова тела, да би га боље подухватио, Елија се одмах срушио опет на лед.

Сав очајан, Дејлајт промени тактику. Он поче да удара друга по лицу.

— Забога, јеси ли ти човек или ниси? — викао је. — Овамо, проклетни створе! Овамо! Сваку поску пропраћо је ударцем по лицу, носу и устима, не би ли, задајући бол

својој другој, успео да поврати његову успавану вољу. Елија полако отвори очи.

— Сад слушај! — викао је Дејлајт промуклим гласом. — Кад ти подигнем главу на ивицу чамца, држи се! Чујеш ли ме? Чврсто се држи! Загризи дрво и не дозволи да склизнеш!

Елија опет затвори очи, али Дејлајт је знао да је схватио његове речи и да ће га послушати. Поново подиже беспомоћног човека до ивице чамца.

— Држи се, проклетни ђаволе! Загризи! — грмео је кад га је испустио да би га подухватио олозод.

Прсти једне руке немоћно склизнуше с ивице чамца, затим се и прсти друге раширише, али се Елија ипак држао. Његови су се зуби чврсто зарили у дрво. Кад га је Дејлајт почео дизати, рапаво дрво дерало му је кожу с носа, усана и браде, док се најзад његово изнемогло тело није превалило преко ивице чамца, тако да су му само још ноге стрчале напоље. Дејлајт и њих угура у чамац. Тешко дишући, преврну затим Елију на лево и покори га врећама за спавање.

Пред њим је стајао још само један, али и најтежи задатак: спустити чамац у воду. Бодрећи самог себе, Дејлајт се даде на по-

остаде — непомично у томе положају и едмараше се. Потом се диже, стресе с очују блештаву секиру и ухвати се за чамац. Он је тачно знао своје стање. Ако му пропадне први покушај, сви ће о-чију блештаву секиру и ухвати се за чамац. Он је тачно знао своје стање. Ако му пропадне први покушај, сви ће о-

сао. А тада се догоди нешто необично. У следећем тренутку, ни сам не зна како, лежао је потрбушке, пресавијен преко оштре крме чамца. Први пут у свом животу, Дејлајт је изгубио свест. Учинило му се да је сада све свршено, да више није у стању да учини ни најмањи покрет, а, што је било најчудније, није му више било стало ни до чега. Први пут је сада посумњао у славу своје личности. За тренутак се живот поколебао у њему и престао да му шапће своје старе лажи. Најзад, и он је био само сиушан земаљски црвић, налик на веверицу коју је појео; још је као и други људи које је видео како пропадају и умиру, човек као Џо Хајнс и Хенри Фин, који су нестали и вероватно су већ мртви, као Елија који лежи на дну чамца с огуљеним лицем и равнодушан према свему.

Дејлајт није био побожан. Његов живот био је прожет једном врстом религије која

се састојала у поштенним односима и исправној игри с другим људима, и није се упуштао у празна разглабања о будућем животу. Смрћу се све завршавало. Он је у то увек веровао и није се тога бојао. И у овом часу, када се налазио у чамцу петнаест стопа изнад водене површине, немоћан да се макне с места, скоро обезнањен од слабости, без трунке снаге у мишићима, веровао је и даље у то да смрћу све престаје, и није се тога бојао. Његова животна схватања била су одвише једноставно и чврсто изграђена да их није могло оборити ни ово копрчање живота који се уплашило смрти.

Пред његовим замагљеним очима искрснула је визија. Видео је град својих снова — златну метрополу Севера, како се уздиже над Јуконом и протеже далеко у равницу. Видео је пароброде укотвљене уз обалу и поређане у три реда. Видео је пилане како раде и друге запреге паса које су вукле велике саонице натоварене намирницама за копање. Видео је коцкарнице, банке, берзе, и сва остала средства за игру и искушавање среће и назирао је могућности за једну много већу игру, какву он још никад није заиграо. Стварно је ужасно, мислио је он, да сада, када се његова судбина почела остваривати, и када је такорећи на домаку великог налазишта злата, буде изван свега тога. На ту помисао пробуди се и закине живот у њему и још једанпут поче да му дошаптава своје лажи.

Дејлајт седе на лед, ослањајући се леђима о чамац. Он је хтео да буде присутан при откривању великог налазишта злата. Негде у његовим изнуреним мишићима наћи ће се довољно снаге, ако је умогне сакупити сву у један мах, да подигне и гурне чамац у воду. Сасвим несвесно сину му кроз главу мисао да купи од Харпера и Ладу један део њиховог земљишта на Клондајку. Они ће га сигурно за малу суму новца примити у своје друштво као сувласника. Тако он неће бити искључен из игре, било да се златно налазиште открије на Стјуарту или на Клондајку.

У међувремену поче да прикупља снагу. Испружи се по леду колико је дуг, лицем окренутим надолу, и читавих пола часа

вуче до крме и седе. Чамац је носила матица. Шумовите обале промишале су поред њих. Крај чамца је пловно један велики бор нишчупан из корена. Тудљива бујица нанесе чамац на њега. Пузећи Дејлајт веза уже за корен бора. Како је дрво било дубље у води, пловило је брже и уже се затегну и повуче чамац за бором. Дејлајт баци још један поглед унаоколо и учини му се да се све око њега вртоглаво окреће и трепери и да су се обале накривиле и заљуљале. Потом се замота у своју крзнену врећу, леже на дно чамца и опет утону у сан.

Када је отворио очи, био је светао дан. Сунце је показивало да је већ подне. Бацио је само један поглед на далеке обале и одмах је познао да се налази на ситном Јукону. Сиксти Мајл сигурно није више далеко. Био је врло слаб. Покрети су му били лагани и неситурни, и, тешко дишући, с вртоглавицом у глави, он се довуче до крме и седе, држећи пушку крај себе.

Поново је запао у сањарије и размишљања, а између снова и мисли пробјали су се размаши празнине. Но и овако распекано, на махове, размишљао је о свому положају.

Али размишљања о његовим мислима почеше бивати све чешћи, и он се пре даде угодној малаксалости која је њим овладала.

Нагло се пробуди. Нешто му је шапнуло да се мора пробудити. Изненада угледа Сиксти Мајл, од кога га није делило ни стотину стопа. Струја га је донела пред сама врата. Али га је та иста струја гонила сада даље, у пустош донегд тога. Наоколо није било никога. Помислио би да је место сасвим опустело да није приметно како из димњака једне куће куља дим. Покушао је да виче, али није имао гласа. Чуло се само неко чудно грлено шиптање. Посегну за пушком, привуче је к рамену и повуче ороз. Одбојни ударац после хица прође му телом, задајући му страховите болове. Пушка му паде из руку и није био у стању да је понова дигне. Знао је да мора нешто брзо предузети, јер је осећао да га обузима несвестица. Због тога повуче ороз на пушци онако како је лежала. Пушка опали и испале из чамца. Али пре него што се над њим склопила потпуна тама угледао је једну жену како излази из велике дрвене куће, која је некако чудновато понграла међу дрвећем.

IX

Десет дана касније, Харпер и Џо Ладу стиглоше у Сиксти Мајл. Дејлајт је још био помало изнурен, али довољно јак да послуша предосећање које га је обузимало. Он им уступи трезину својих права на градилиштима крај Стјуарта за трезину права на њиховим градилиштима уз Клондајк. Уз разговор Ладу му напомену да не би било згорег да окуша срећу и на реци Индијан.

Дејлајт места одлучи да оде тамо, али никакво није могао да наговори Елију да га прати. Елијина душа била је зарптваљена глађу и он је премирао од страха да му се опет не догоди иста несрећа.

— Ја нисам у стању да се одмакнем од јела — објашњавао је. — Знаш, то је глупо, али не могу да се борим против тога. Све што могу да учиним то је да одем од стола кад знам да сам пресит и да не могу да прогутам више ни један једини залог. Ја ћу наатраг у Серкл Сити да тамо дођем крај неког складишта хране све док се потпуно не излечим.

Дејлајт је оклевао још неколико дана, сакупљајући снагу и уређујући своју мршаву опрему. Одлучио је да путује с лаким теретом, по индијанском обичају. Носиће само седамдесет и пет фунти, а на сваког од пет својих паса натовариће по тридесет фунти. Ослањајући се на обавештење које му је дао Ладу, намеравао је да пође за примером Боба Хендерсона и да живи искључиво од меса. Када је у Сиксти Мајлу пристала лађа Џека Кернса, која је носила грађу с Линдермана, Дејлајт укрца на њу своју опрему и псе, предаде молбу за регистрацију градилишта Елији да је он уручи белажнику, и још истог дана искрца се на ушћу реке Индијан.

— Наставиће се —

ЧУДА ДАЛЕКИХ ЗЕМАЉА

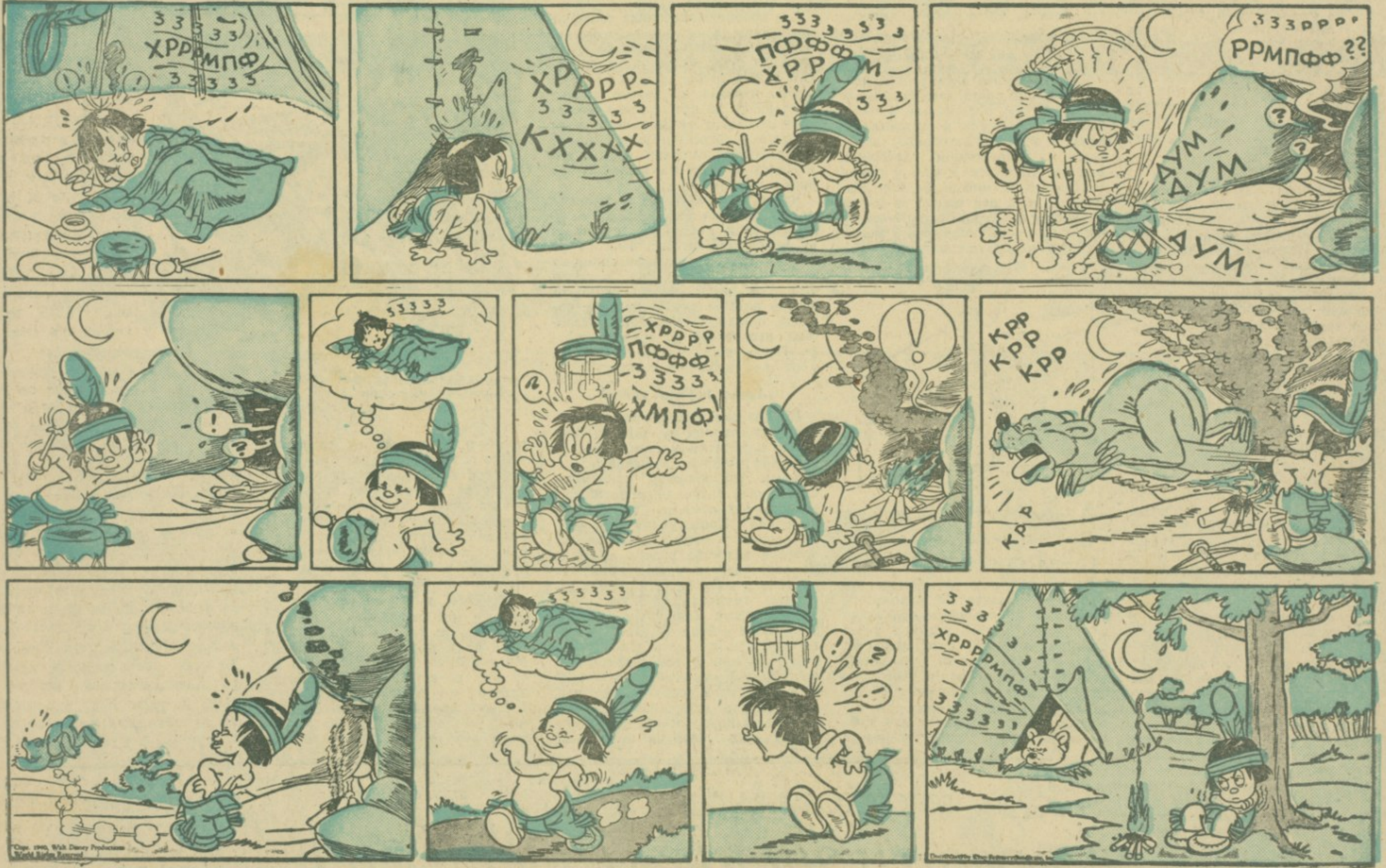
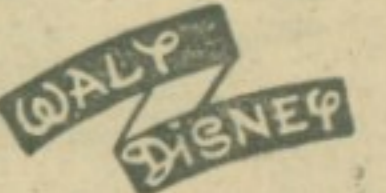
БЕЛГИСКИ КОНГО

 <p>СЛОНОВИ У КОНГУ НЕМАЈУ СВИ БЕЈЕ ЗУБЕ — БЕЈ МРКЕ И ЦРНЕ</p>	 <p>ВОЈЕ СЕ ВЕОМА ЦЕНЕ И ЧЕСТО СЕ НОСЕ КАО УКРАО</p>	 <p>РИКАЊЕ ЛАВОВА И ГЛАСОВИ ДРУГИХ ЖИВОТИЊА ПОДРАЖАВАЈУ СЕ ОГОМ ОД СЛОНОВОГ ЗУБА</p>	 <p>КАД УРОБЕНИК УРЕДНО ПЛАЋА ПОРЕЗУ ДОБИЈА МЕДАЉУ, ОНА НАЈВЕЋЕГ СТЕПЕНА ЈЕ ВЕЛИКА КАО ТАМБИР</p>	 <p>ОКО 600 БРЕЖУЛАКА ОД МРАВЊАКА СЛУЖЕ КАО ГАРДЕ</p>
 <p>СВАКОГ ДАНА У ПЕТ ЧАСОВА ПО ПОДНЕ СЛОНОВИ СА ДРЖАВНОГ ДОВРА АПИЈУ ИДУ НА КУПАЊЕ СЛОМ КОЈИ ПРВИ УЋЕ У ВОДУ ДОБИЈА КОМАД СОЛИ ДА ПОЈЕ ДВ</p> <p>ЈОШ САСВИМ МЛАДИ, УЧЕ СЕ ДА НОСЕ ТОВАРЕ И РАДЕ НА ФАРМИ</p>	 <p>ДОБОШИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ ВЕСТИ ЧЕСТО СЕ ПРАВЕ У ОБЛИКУ ЖИВОТИЊА</p>	 <p>РЕТКА „ОКАПА“ ИЗ ПОРОДИЦЕ ЖИРАФА, СА НОГАМА НАЛИК НА ЗЕВРУ, НАЛАЗИ СЕ САМО У ШМИ ДЕНС ИТУРИ У ИСТОЧНОМ КОНГУ</p>	 <p>У УНУТРАШЊОСТИ КОНГА ПУТУЈЕ СЕ У НОСИЈОЦИ „ТЈИПОВЕ“</p>	

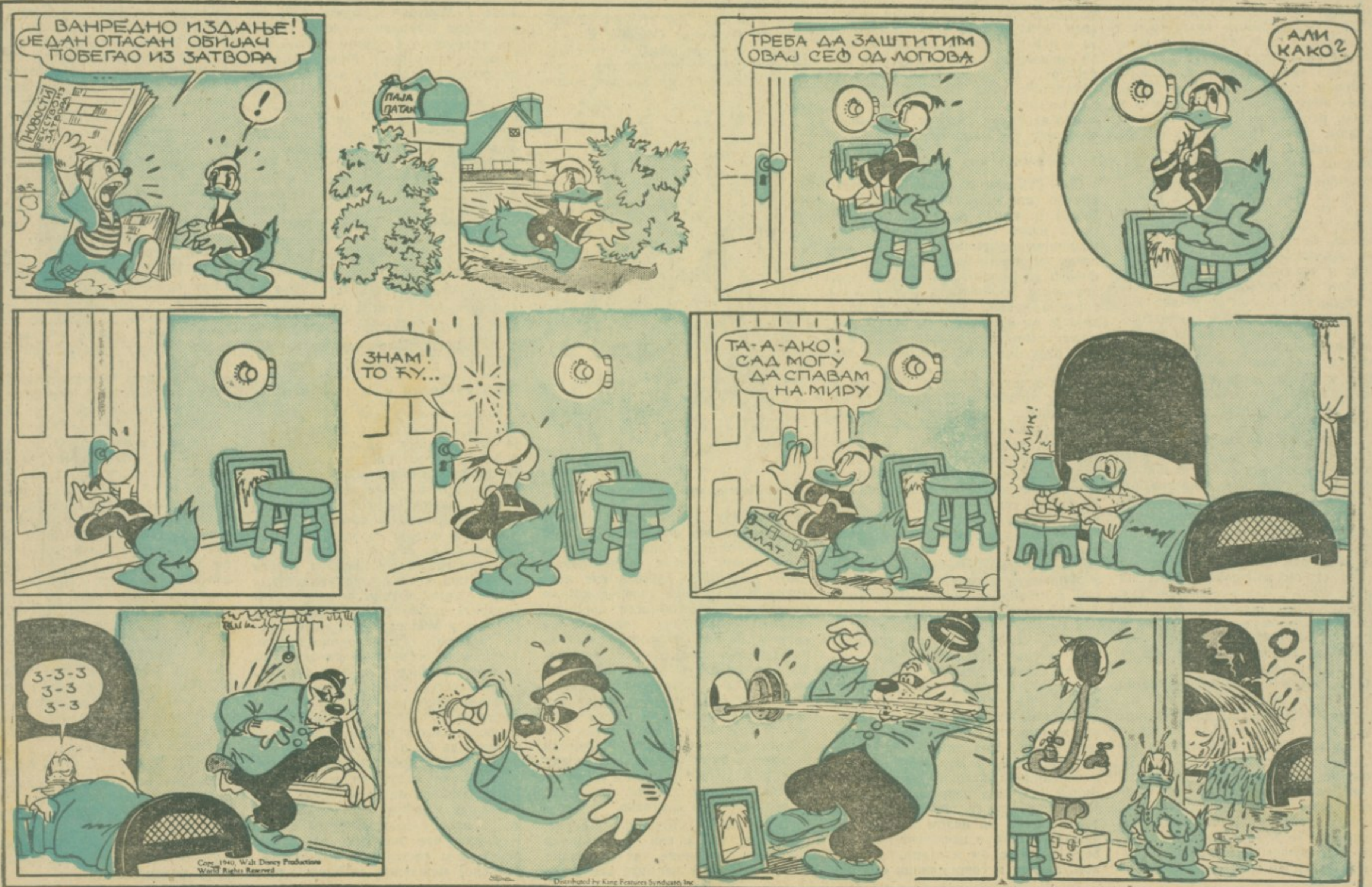

МАЛИ ХИЈАВАТА

ХОЌЕ ДА НА МИРУ СПАВА

ПАЈА ПАТАК И ЛОПОВ

ДА ЛИ ЋЕ МОНТ ЕВЕРЕСТ УСКОРО БИТИ ОСВОЈЕН

Једна швајцарска експедиција — четири научника и осам искусних алпинста — отпутовала је овог месеца у државу Непал, на чијој се територији налази добар део планинског склопа Хималаја. Ова мала група намерава да с југа, дакле путем који је до сада сматран за непроходан, покуша да освоји Монт Еверест, тај "кров света" на који човечја нога још није крочила.

Пик XV

Још пре сто година овај највиши планински врх на свету био је на географским картама означен у виду беле пеге; непознат, потпуно неиспитан. Открио га је у то време неки чиновник британског Уреда за прерађивања у Индији и дао му име Пик XV. Разуме се да највиши међу каменним цинковима није могао дуго да остане под тим безначајним именом, и тако је већ после неколико месеци добио име сер Џорџа Евереста, тадањег члана Британске академије наука и директора Тригонометриског института у Индији.

Отада је прошло пуних седам деценија док је прва експедиција, под вођством британског пуковника Хаурда Беррија, кренула пут Хималаја, 1921 године, у намери да бар једном од својих људи омогући да први крочи ногом на највиши врх света. У тој експедицији налазио се, између осталих, и Џорџ Малори, професор универзитета у Кембриџу, за кога је отада успон на Монт Еверест претстављао једини циљ живота.

Ова експедиција стигла је до 1.800 метара испод врха, а затим је због невремена била принуђена да се врати. Већ идуће године пошла је друга британска експедиција. Неколико њених чланова, на челу са Малоријем, стигло је до неких 600 метара испод врха, али четвртог дана свога мучног успона морали су да се врате, пошто се једна лавина сручила на најближи логор, убила седам људи и уништила све залихе хране. Малори је о том успону записао у свој дневник, између осталог, и ово:

"Највише мука задавао нам је разређени ваздух. Последњег дана кретали смо се механички, као у трансу. Чуда су нам била сасвим отупела. Постајали смо све немоћнији, безвољнији".

Испод самог врха

Али, упркос томе, Малори није устао: прикључио се групи која је на Монт Еверест кренула мјла месеца 1924 године. Овој експедицији пошло је за руком да подигне највиши логор на непуних хиљаду метара испод самог врха. Пошто су неколико дана провели у томе логору да би се навикли на јако проређен висински ваздух, Малори и Ирвин пошли су једнога јутра према врху и убрзо се изгубили у белом, пенушавом облаку. Прошао је први, други, трећи дан, а они се нису враћали. Четвртог дана у потрагу за њима пошао је члан експедиције Одел.

Дан је био лед и доста ведар. Само су се око циновског врха играли мањи облаци. Олједном је камени, вечним снегом прекривени циљ заблестео у пуном сунчаном сјају, и у истом тренутку Одел је угледао две људске прилике које су се кретале према врху, удаљене можда само педесетак метара од њега. Изненађени Одел још не беше дошао себи од радосног изненађења, а обадва човека већ нише воше у облаку који нађе, да се више не одвоји од Монт Евереста. Беху нестали заувек!

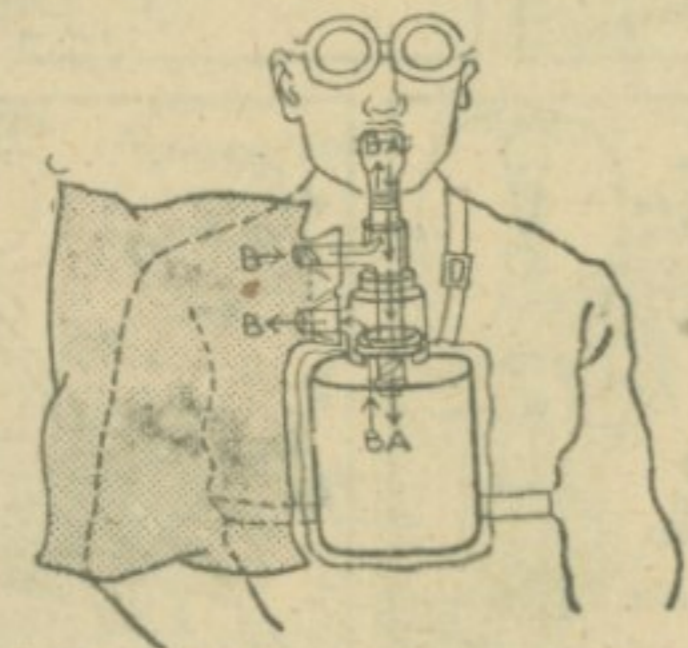
Следећа експедиција била је предузета тек 1933 године, али ни она није успела да освоји Монт Еверест. Међутим, приликом једног од многобројних успона, њени чланови нашли су у вечном снегу, на двеста метара изнад највишег логора претходне експедиције, један алпински штап на коме је био урезан монограм Џорџа Малорија. Да ли су се он и Ирвин успели на "кров света", или су можда, кад су били само двадесетак-тридесет метара удаљени од њега, морали да се врате и настрадали силазећи с огромне висине? На то питање нико није одговорио.

Свака од тих експедиција остала је по неколико жртава на, вечним снегом покривеним, обронцима Монт Евереста. Али то друге није обесхрабрило, већ као да им је давало још већег потстрека. Тако је отада па до краја прошле године било организовано још шест експедиција: четири британске, једна француска и једна мешовита. Последњу је водно познати енглески истраживач Ерик Е. Шилтон. После неколико месеци наточечан-

ских напора и та, као и све претходне експедиције, необављена покла вратила се новембра месеца прошле године.

Без довољно кисеоника

Све досадашње експедиције, приликом својих потхвата, бориле су се са многим препрекама и недаћама: са хладноћом и снежним бурмама, с маглом, ветровима, лавинама и непроходним глечерима. Али све то човек је био у стању да савлада и, можда би бар једноме од њих већ пошло за руком да крочи на "кров света", да се могао савладати најопаснији непријатељ — недостатак ваздуха.

- A — ИЗДАХНУТ ВАЗДУХ
- B — КИСЕОНИК
- C — ПЛАСТИЧНО ЈАСТУЧЕ

Земљина атмосфера достиже висину од отприлике 130 километара изнад морске површине. То значи да је њена крајња граница у висиони за око 150 пута виша од Монт Евереста. Али то не значи да је и ваздух у подручју овог врха само сто педесет пута ређи од ваздуха у нижим крајевима. На висини од 4.000 метара ваздух губи од своје густине једну трећину, а

на висини Монт Евереста три пестине.

Без довољно кисеоника човек не може дуго да издржи и његов живот се у таквим условима гаси као упаљена свећа кад се поклони неким судом. Човек може да се временом навикне на велике висине и да изиђе на крај с мање кисеоника него што му је у нормалним приликама потребно. Тако у Андијама, у Јужној Америци, постоје индијанска насеља на висинама од преко 5.000 метара.

Човек би могао да се навикне да живи и на висинама до 6.500 метара. Али преко те границе он не може да опстане. Најгоре је то што он на толиким висинама не може благовремено да примети смањење кисеоника. Обично то запази када је већ касно: кад постане одједном немоћан, безвољан, неспособан да зрело расуђује. После тога настаје одузетост, а за њом губљење свести.

"Треће плућно крило"

Швајцарска експедиција покушаће да отклони ту најтежу препреку нарочитим маскама, које су за њене чланове начињене у Женевском физиолошком институту. Сваки члан експедиције носиће на великим висинама то "треће плућно крило". Кроз гумену цев, коју ће држати у устима, носилац ове направе издишаће ваздух, тако да ће овај улазити у једну боцу на грудима у којој ће се налазити нарочите хемикалије. Захваљујући утицају влаге издишног ваздуха, хемикалије у боци излучиће из њега кисеоник, а везати угљен-диоксид. Излучени кисеоник вратиће се из боце у једно пластично јастуче и одатле, кроз једну другу цев, допират ће до уста носилаца маске, који ће га по потреби удисати.

Сем тога, чланови швајцарске

МОНТ ЕВЕРЕСТ 8862м

експедиције повели су са собом много разних ствари које данашња наука и техника могу да им пружи за подухват овакве врсте: нарочите цизме које имају неколико слојева кљобучине, развојених танким ваздушним изолаторима; нарочите ранце; ваздухом изоловане вреће за спавање; ваздухом изоловане шаторе од најлона, итд.

Међутим, и поред свега, изгледа на успех ове експедиције знатно умањује то што је она прва која ће покушати да "освоји" Монт Еверест прилазећи му с југа. Све раније експедиције прилазиле су му са севера, из Тибета. Тај пут много је лакши, али пошто тибетанска влада не издаје више дозволе за улазак странаца

у земљу и ова и све друге експедиције биће приморане да пођу с југа. Највећу препреку овде претставља Кумбу-гледер, чија површина износи десет квадратних километара. Он затвара пролаз једним стрмим, око пет стотина метара високим, леденим зидом.

Готово у исто време кад и Швајцарци, на исти пут пошла је и једна немачка експедиција под вођством познатог немачког спортисте Рудолфа Петерса и др Ратјенса, доцента техничког факултета у Минхену. Ова немачка група намерава да освоји 7.815 метара високи врх Чомо Лензо, који се уздиже око 30 километара југоисточно од Монт Евереста. Сем тога,

изгледа да ће до половине априла на Хималаје поћи и једна британска експедиција, коју ће водити Ерик Е. Шилтон.

Швајцарци намеравају да на јужном превоју циновске планине, на висини од 8.000 метара, подигну стални логор из кога би до краја године опседали "кров света" и предузимају низ покушаја да се испну. Да ли ће овога пута људска воља и техника савладати досад неосвојиви врх Хималаја? То ће се видети до краја ове године. Али, успела или не, док је Монт Евереста биће и људи који ће излагати живот опасности да би крочили ногом на њ.

ЈЕДНА ПЕТСТОГОДИШЊИЦА

ЖЕНА МАШИНИ ЛЕОНАРДО

Два народа, италијански и француски, којима се придружују и остале земље света, обележавају у ове дане једну значајну годишњицу: пет столећа од рођења Леонарда да Винчија, једног од најистакнутијих уметника Ренесансе, тог "највећег прогресивног преврата што га је човечанство дотад доживело, доба које је захтевало цинове и рађало цинове, цинове по мови мишљења, по страстности и карактеру, по многостраности и уметности". Син Италије, у којој је угледао света 1452 године, Леонардо да Винчи умро је у Француској, маја 1519 године.

Учење код Верокија

Син отменог и imuћног бележничког сина и обичне сељанке, да Винчи је почео кроз живот име свога малог села, изгубљеног у планинским усевима. Када се сагледа читаво многоструко дело Леонарда да Винчија, сликара, вајара, архитекте, научника, у његовим основама налазе се прва искуства која је он почео још из тог најранијег детињства, проведеног у малом селу Винчију, у блиском додиру с природом. Све до шеснаесте године дечак је остао у Винчију, у игри с вршњацима, дутајући по рушевинама античких грађевина, јурећи преко пашњака и кроз маглинаке, у пуној слободи. Али нагон уметника, веома рано пробужен, затим потреба да да облик и живот свему што га окружује, гоње га да угљеном на белом зиду или у мекој иловачи, као играјући се, ствара животиње, биље, људске ликове.

Из Винчија отац је дечака одвео у Фиренцу, у сликарску и вајарску радионицу великог мајстора Андреа дел Верокија, једног од првих сликара Флорентинаца, који је схватио значај предела у сликарству и улогу не само фигуре, већ и ваздуха и светлости. Остала је анегдота из времена дечаковог учења: када му је мајстор наложио да наслика фигуру анђела на великој композицији "Христово крштење", на којој је, према тадашњем начину рада, уз Верокија сликала и неколицина његових ученика, да Винчи је тако изврсно извршио задатак да су се погледи посетилаца, уместо на целом платну, задржавали готово искључиво на анђелу којег је он израдио. Уосталом, већ су и савременици сматра-

ли да је учитељ Верокио потпао под утицај ученика да Винчија, уместо да ученик Леонардо потпадне под његов утицај.

Свестан своје вредности

У тридесетој години Леонардо да Винчи напушта Фиренцу и одлази у Милано, где ступа у службу војводе Лодовика Сфорце, који је, жељан славе, привукао у то време на свој двор најистакнутије људе Италије. Позив из Милана дошао

Леонардо да Винчи

је Леонарду после писма које је уметник послао војводи и у коме он, с мирном смелашћу и пуном сигурношћу човека који познаје своју вредност, набраја све необичне и разнолике таленте којима располаже: способности проналазача ратних справа, конструктора кола и покретних мостова, инжењера који зна тајну опседања градова, додајући на крају: "Исто тако обавио је у скулптури и сликарству који било посао равни којем било другом човеку". Поред осталог, у том писму, он се нуди да изради статуу на коју Франческа Сфорце, оснивача династије, статуу која је и била израђена и којој су се савременици дивили, али која, на жалост, није сачувана.

После пада Лодовика Сфорце, приморан као и сви талентовани људи његове епохе, да се стално везује за богате племиће, аке жељи

да испољи своју обдареност, како би му они за његов рад дали потребна материјална средства. Леонардо да Винчи одлази у Млетке, пошто је Изабела од Есте, једна од најумнијих жена Ренесансе, свастика Лодовика Сфорце, узалуд покушавала да га привуче на свој двор у Мантови. Године 1501 он је поново у Фиренци где је требало, у друштву с једним другим гигантом Ренесансе, Микеланђелом, да декорише сенатску дворану. Поред других дела, из ове епохе је и његова чувена "Мона Лиза Боконда". Године 1506 он добија дозволу од флорентинског сената и одлази поново у Милано, овог пута Францусима, у службу Луја XII, после чијег је пораза отишао у Рим Медичијима. То је време његовог најживљег научног рада. Када Французи поново освајају Милано, да Винчи поеледњи пут борави тамо и с краљем Франсоа I одлази у Француску, у Париз, где добија, у близини краљеве палате, кућу за становање и пензију од 700 златних талара. Ускоро, после неколико месеци боловања, маја 1519, Леонардо да Винчи овде умире.

Иако су многа дела изгубљена...

У току пет столећа ратова, револуција, елементарних непогода које нас одвајају од да Винчијевог рођења, велики број његових дела је пропао: његови крокири, многобројни цртежи који понекад имају значај завршених дела, неколико драгоцених слика, скулптура. Па ипак, оно што је преостало, ставља Леонарда да Винчија у ред највећих стваралата света. Јер остала су његова ненадмашна ремек-дела, између којих: "Тајна вечера" у трпезарији цркве св. Марије деле Грације у Милану, "Богородица међу стенама", "Богородица са св. Анном" и најзад чувени портрет "Мона Лизе Боконде", који се већ средином шеснаестог века сматрао у Италији као недостижан. Мисли се да је Леонардо да Винчи само на овом платну радио пуње четири године; да би на лицу свог модела изазвао онај благи насмешени израз толико својствен и његовим Богородицама, он је за време рада у атељеу наређивао да се свира и да се изводе разне забавне тачке. Изузетан чар његових сачуваних ремек-дела састоји се у оној претфеној мешавини осећања, тач-

ности и маште, природног и духовног.

Научник

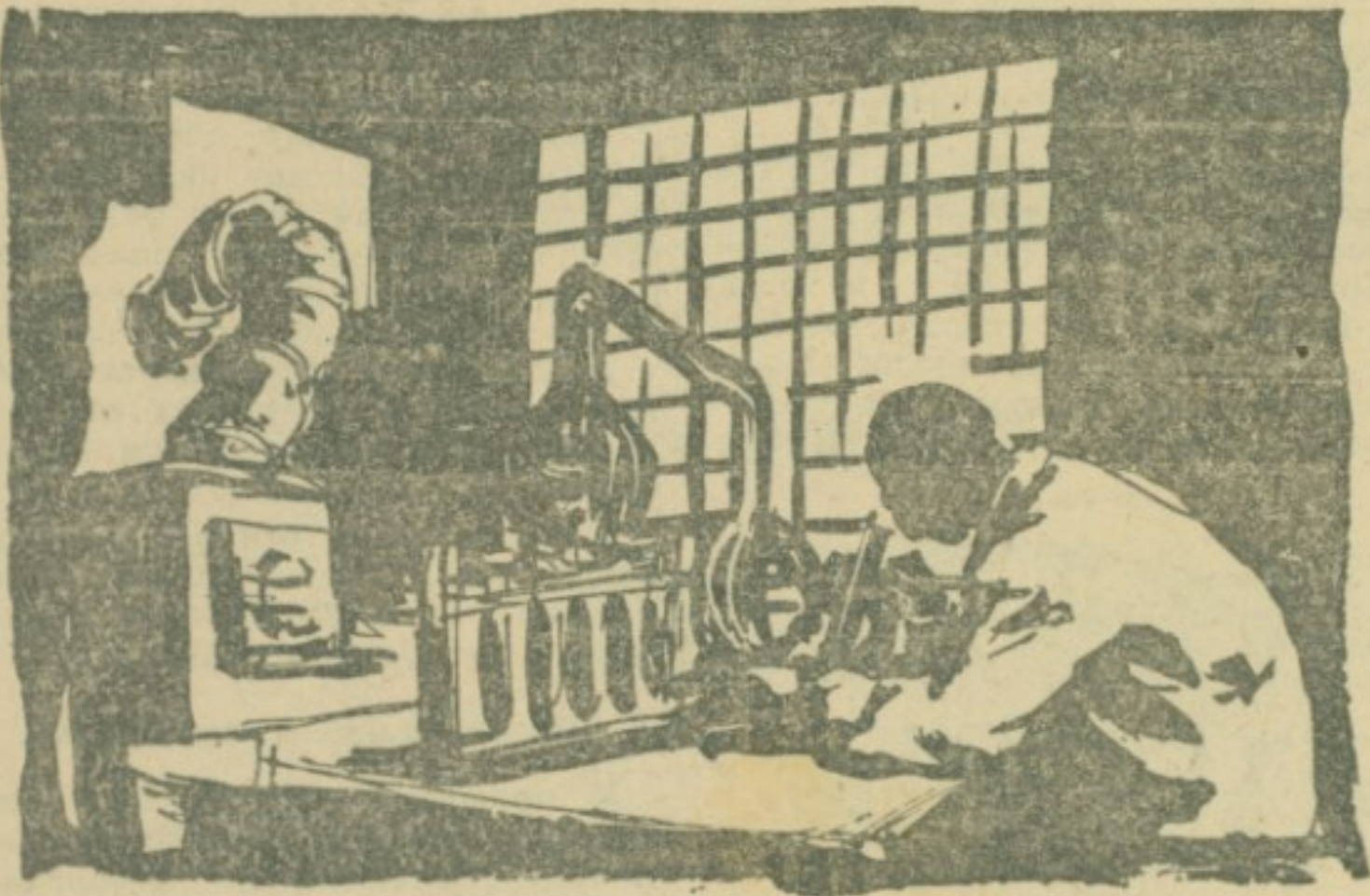
Што се тиче да Винчијевог научног рада, велики уметник се на многим пољима јавља као претеча модерне науке. Уз себе он је увек носио мали бележник у који је уносио најразличитије опаске свога увек будног и радозналног духа. Бележике их је неубојачено, с дасна налево. Да ли је можда био левак? Те бележике читају се данас помоћу огледала. Сви његови рукописи откривају генија који за неколико векова иде испред многих каснијих проналазача. Сто година пре Галилеја, да Винчи је установио основе механике, сто педесет година пре Декарта он у механици предвиђа основу науке. У њему се рађа мисао о небеским телима која су подређена законима земље. Земљанине створена одједном, на неки волшебан начин. Таква каква је видимо она има своју историју која се наставља и пред нашим очима. Да бисмо схватили ту историју, треба само пажљиво да посматрамо разне промене чији смо сведоци. "Оно што је некад било дно мора, постало је врх планина", писао је да Винчи.

Леонардо да Винчи не удара темеље само геологији, он је и ботаничар, он доводи у везу спољни изглед биљке са условима под којима се она развија, он зна да у тврди старост дрвета на основу кругова у стаблу. Анатомија га је привлачила читавог живота. Он проучава анатомију човека и појединих органа, он прати све њихове промене.

Његови списи пуни су цртежа разних машина; он је предосетно прокретачку снагу варе; дао је скице за израду машине за реидисање, за тестирање дрвета, камена, мермера, за ткање и прездење; планирао је за прављење бомби и топова. Све је то потстицало његов немирни дух и наводило га на нове и необичне замисли. Најзад, он је хтео човеку да омогући лет и то му никако није давало мира. Читавог живота, уздигнуто главе према небу, пратио је лет птица, па их онда растављао на најситније појединости, јер "птица је апарат који ради на основу математичких закона", труди се да начини одговарајућу машину, за неколико стотина година унапред предвиђајући данашње свакодневне ваздушне подвиге.

На дан петстотинице године од рођења великог уметника и научника, пример Леонарда да Винчија још једном привлачи пажњу читавог човечанства, потстиче и надахњује најсмелије, најнапредније духове данашњице. Б.

ТИТАН ће направити преврат у индустрији

сти у великој размери. Роси је, наиме, радио у једној лабораторији у којој је произвођен титанов оксид за белене лажних зуба, билијарских лопти и неких других предмета. Роси је имао обичај да доноси у лабораторију свој ручак и да ту спрема салату. Једног дана — то је било 1908 године — Роси је из непажње просуо на радни сто маслиново уље. Изненађен чињеницом да се титан веома лако меша са уљем, предузео је истраживања да би сазнао може ли се титанов оксид употребити као пигмент у производњи боја. После много година рада, успео је да добије најбољу боју која се икада могла видети. Са својим сићушним кристалима, који снажно одбијају светлост титанова боја је веома непровидна. Са сасвим малом количином ове боје може се покрити веома велика површина.

Драгоцен титанов оксид

При справљању боје, титанов оксид је брзо потиснуо оловно бело. Он се сада користи у производњи белих гумених капа за купање, емајлираног кухињског посуђа, нудера, козметичких кремova и многих других ствари. Пошто повећава непровидност хартије, он омогућава да се у штампарству користе тањи листови на којима се

не провиде слова. Захваљујући титану, некада огромне књижевнице и каталози данас се штампају као обичне, мале књиге. Сваке године користи се око 225.000 тона титановог оксида да би се појачала белина неких предмета.

Пре осамнаест година др Вилем Крол, један од најбољих стручњака за титан, пронашао је начин да се овај метал извади из руде. Године 1940 Крол је, од нациста, побегао у Сједињене Државе. Америчко министарство рударства, које је већ покушало да примени Кролов метод у производњи титана на велико, омогућило је рад овоме научнику: подигло му је фабрику у којој је 1946 године произведен титан. Нови метал добијао се у облику сивкасте шупљикаве масе, која потсећа на велике комаде шљаке. Затим је ово министарство саградило још једну фабрику за прераду метала у полуге и танке плоче и за вршење опита са легурама. У то време светска производња титана износила је око пет килограма, док данас само у Америци износи близу четрдесет тона, што је довољно за огледе у великим размерама.

Откриће најбољих легура које садрже титан убрзаће примену овог метала. И пречишћен, овај метал има своју вредну тврдоћу и

постојаност — отприлике до 420 степени. Кад погодне легуре буду могле да се користе за грађење авиона, технички стручњаци предвиђају да ће се тежина самог авиона смањити за 20 од сто, а то ће омогућити да се удвостручи гориво или терет.

Широке могућности

Титан се досад употребљавао само за прављење боја. Добијао се углавном из црног песка са обала крајњег југа Индије. Амерички биолози, међутим, тврде сада да ове руде има у изобиљу у Америци.

Вратимо се титанији, драгом камену сјајнијем од дијаманта. Због изванредне способности да прелама светлост, она се сада велико примењује и у оптици. Захваљујући њој, данас се могу направити и оптички чистија брушена стакла, а врло је вероватно да ће нова сочива од титаније омогућити да се праве јаки мали телескопи и да се смање димензије перископских перви и неких медицинских инструмената. Исто тако, титан има значајне електричне особине. Сићушне честице баријумовог титана већ замењују кристале у инсталацијама радара, у фонографима, у радио-апаратима и апаратима за телевизију.

Пре неколико година, млади амерички научник др Шард Мур Млађи добио је, у пећи коју је сам начинио, кристал титановог оксида крушкастог облика, у величини палца. Пошто се био посветио индустријским истраживањима, Мур је радио на томе да белу боју направи још белом помоћу титана. Али, гледајући овај кристал, дошао је на другу мисао. Однео га је брусању драгог камења који га је избрусио, углачао и начинио од њега савршено леп драги камен, не тако тврди као што је дијамант, али много сјајнији од њега.

Драги камен титанија

И тако се, захваљујући радуима др Шарда Мура Млађег, родио први, доиста нов драги камен-титанија. Насупрот синтетичним рубинима и смарагдима, титанија не личи ни на један други драги камен. Титанија је сама по себи драги камен. У Националној компанији за олово, у којој ради др Мур, шест пећи производе титанију. Највише се траже беле, ма да је праве и плаву, мрку, наранџасту, црвену, зелену и жуту. Продаје се око тридесет пута јефтиније од дијаманата.

За титан се нарочито интересују научници, индустријалци и војна лица. Они предвиђају да ће титан, захваљујући својим особинама — лакоћи, тврдоћи и отпорности према рђи — постати један од главних метала и да ће потиснути алуминијум, магнезијум и челик који не рђа.

Од титана, у његовим различитим облицима, моћи ће да се производе боје и брзи авиони, гасне турбине и јаки реактивни мотори, лакши и отпорнији аутомобилски мотори, бродови који неће морати да се премазују бојом, оштри алати који ће дуже трајати и неће рђати, најбоља оптичка сочива.

Овај нови метал, еем тога, погоднији је него други за израду оружја и падобрана; јак је као челик, а за четрдесет од сто лакши је од њега. Кад су од титана, проба ради, направљени тенковски оклопи, утврђено је да су отпорнији од челичних исте дебљине.

За бродарство је овај сребрнати метал од највећег значаја, јер не рђа. Наиме, није запажено ни најмање нагризање на бродовима од титана који су испитивања ради лежали шездесет дана потопљени у мору. Ово преимућство равно је преимућству које има платина, претставник метала који не рђају. И зато се може замислити колико ће се морари радувати при помисли да више неће морати да боје своје лађе и да ће на бродовима имати ужад и опрему који никада неће зарђати.

Ни киселине и алкалије које јако нагризају не могу да делују на титан. Због отпорности према сирћету, лимуновом соку и свим другим састојцима хране који нагризају, он је погодан и за израду кухињског посуђа.

Поред тога, титан има велику предност и због тога што је веома распрострањен. Међу најобичнијим елементима који се налазе у земљиној кори, он долази на девето место: пре никла, бакра и олова; а међу металима којих има највише, четврти је по реду: после алуминијума, гвожђа и магнезијума. То не значи да ће већ сутра фабрике моћи да га користе. У индустријским лабораторијама он се још испитује. Велики број научника већ се спрема да „укротити“ овај драгоцен метал који су људи дуго занемаривали. Стручњаци истичу да ће овај метал кроз пет до десет година бити и један од најважнијих грађевинских материјала. Титан, међутим, није недавно пронађен. Открио га је пре отпри-

ТО СУ Каубоји

Слику о каубојима и њиховом животу већина људи стекла је читајући романе и гледајући филмове са Дивљег Запада. У њима су они готово увек приказивани као снажни и храбри људи, препланула лица са оштрим цртама, који, јашући на ватрејим коњима, деле правду служећи се својим пиштољима и „челичним“ песницама. У ствари њихов живот није ни приближно толико дустолован и романтичан као што се то у књигама и на биоскопском платну претставља. Каубоји су говедари који проводе дане у напорном раду, јер чување и напасвање непрегледних краја није нимало лак посао. И само њихово име „каубој“ које, дословно преведено, значи „говедар“, указује на њихово занимање.

Каубоја или, како бисмо ми рекли, говедара има у свакој земљи у којој простране равнице и пашињаци пружају могућност за гајење крупније стоке. Сви они имају само извесне заједничке особине и навике које потичу отуда што они обављају сличан посао. Тако, готово сви каубоји носе шешире са широким ободом и мараме око врата. Они их штите од сунца и прашице. Коже накирије које носе већина каубоја нису никаква мода, већ одећа која им најбоље заштићује ноге од трња и жбуња кроз које често јашу. Само су географски положај, клима крајева у којима живе и многе друге околности утицале на живот, обичаје, навике и начин обављања посла ових људи. Због тога се у разним крајевима света они често битно разликују једни од других.

На Дивљем Западу

Каубоји са Дивљег Запада Америце најчувенији су међу говедарима из читавог света, али је мало познато да су они начин одевања и врсту коња, па чак и велики број израза, наследили, преко

Мексика, од Шпанаца. Од јутра до мрака, на малим издржљивим коњима, они прелазе преко америчких прерија и чувају своја стада. Каубоји често и по десет пута дневно мењају коња, јер ни најснажнији пони не може да галопира читав дан, а хиљаде грла стоке треба стално обилазити. Када хоће да издвоје неког коња или говече, каубоји то чине помоћу „ласа“. То је дугачко уже са заком на крају, које они врло вешито набацују на врат животиње. Поред вештине у руковању ласом и јахању, каубоји су познати, као уосталом и сви пастири, по својим лепим и топлим песмама.

„Гаучи“

Иако су на далеко већем гласу, амерички каубоји не могу се мерити са аргентинским говедарима који се зову „гаучи“. Пре једног столећа они су пошлци у потрагу за непрегледним стадама подивљалих говеда и коња које су шпански освајачи оставили за собом. Гаучи су ласом хватили на хиљаде коња и говеда и продавали их на бразилијанској граници. Поред ласа, они су употребљавали болеадере или боле: две гвоздене куглице привезане на дугом каишу. Кад би хтели да ухвате говече, ламу или коња, јахали би за њима вилтајући болом изнад главе, а затим би је, у згодном тренутку, вешто убацили животињи међу ноге. Сплетених ногу, животиња би као покошена пала, а онда је више није било тешко везати и повести. Рачуна се да је око 1800 године у пампама — пространим равницама Бразилије — било 80.000 гауча. Данас их више готово и нема, јер је нестало дивљих говеда и коња.

Говедари Костарике познати су по „мачетама“ — дугим кривим ножевима, које стално носе за појасом. Каубоји Индијанци из Еквadora разликују се од америчких

и бразилијанских по томе што носе шешире са уским ободом и неку врсту перерине која се зове „пончос“. То је, уствари, руком истакано ћебе које у средини има отвор кроз који каубоји протичу главу.

По неким чудним особинама, каубоји са бразилијанског острва Марахо, које лежи на ушћу реке Амазоне, издвајају се од других. Они не јашу коње, који су на острву веома ретки, већ једну чудну животињу која се добија укрштањем бика и зебуа — индиског говечета. Како је острво потпуно равно, говедару је довољно да се поине на леђа говечета које јаше па да сагледа читаво своје крајо. Да би могли да одржавају равнотежу на леђима својих „коња“, каубоји са острва Марахо увек носе са собом дугачку мотку. Они, као и остали бразилијански говедари, док им крада пасу поред река, морају нарочито да пазе на опасне рибе пиран. Те мале рибе живе у огромним јатима и ако наиђу на говече које је загазило мало дубље у воду поједу га за неколико минута. Другу, не мању, опасност за говеда претстављају крокодили, којих такође има много по бразилијанским рекама.

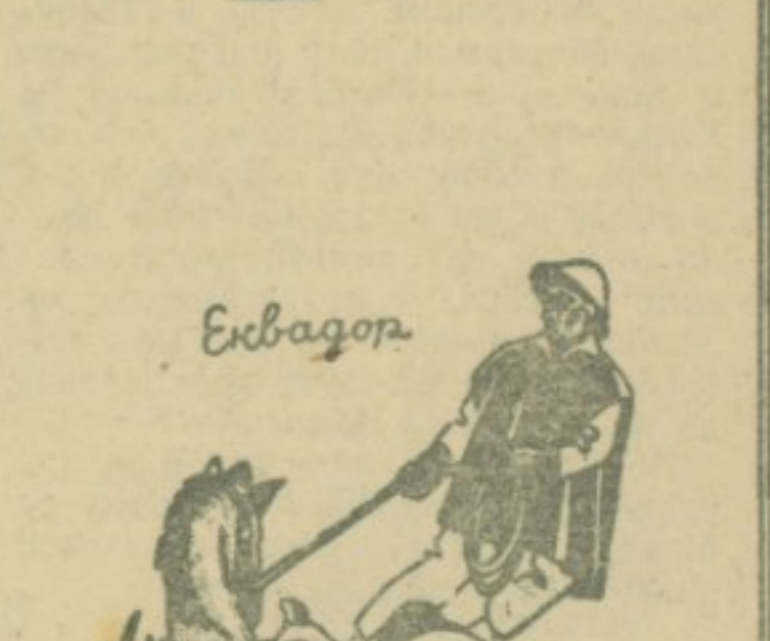
На камилама

На другом крају земљине кугле, у Сибиру, говедари често јашу на камилама. Они за хватање стоке не употребљавају ласо, већ дугу мотку на чијем се крају налази замка од жице. Сибирским говедарима сасвим су слични монголски. Међутим, по начину на који хватају коње они се издвајају од свих каубоја на свету. Пошто дугом мотком, с омчом на крају, привуку коња, они га ухвате за реп и, опирајући се, пуштају да их живиниче вуче док се сасвим не замори. Тада га је, исцрпљеног, лако савладати.

И Аустралија има много каубоја који су врло вешти у своме по-

слу. Они носе веома дуге бичеве којима јако пуцају и тако терају стоку. Док амерички каубоји, јашући кроз прерију, често наилазе на дивље псе и шакале, њихови аустралијски другови су једини каубоји који могу да се похвале да су навикли да сусрећу кенгуре.

Иако је живот каубоја тежак, а често и опасан, они који су га изабрали ретко га напуштају. Кад после више година научи свој посао, каубој се тешко одваја од крада. Догод може да се држи у седлу он остаје веран преријама, пампама, степанама и саванама.

СПОРТСКИ ЗАБАВНИК

Између неба и земље

Није било ниједног већег листа у свету који 1939 године није објавио фотографију "најславнијег скакача падобраном кога је свет икад видео" Џемса Вилијамса. Он је скакао са висине од преко 10.000 метара. Падао је слободно кроз ваздух, пробијао се кроз густе облаке, губио свест и поново долазио к себи и, тек на висини од деведесет метара од земље, отварао падобран. Његово тело сада почива у сенкама чемпреса париског гробља Пер Лашез.

Половина секунде! Колико је то кратак делић времена. Па ипак, она је одлучила о животу нашег падобранца Драгољуба Јевтића. Он је скочио изнад малог аеродрома Лесе крај Бледа са висине од 2.000 метара. Муњевитом брзином, са затвореним падобраном, приближавао се земљи. Хиљадама гледалаца стао је дах у грудима. На висини од седамдесет метара повукао је најзад ручицу падобрана. Да је чекао још само пола секунде, било би касно. Икад се више не би винуо у висине.

И многи други падобранци извели су сличне подвиге. Међу њима по својој смелости избили су у први ред људи као што су Теренс Виланс, Риналди, Моник ла Рош, Томсон и Валти. Али не скачу само они. Сваког дана, и готово сваког часа, у свим деловима света, на прозирној позадини неба расцветавају се стотине бе-

лих и шарених падобранских купола. Падобранство је нова, најмлађа грана спорта, која је већ освојила десетине хиљада младих људи.

Први скокови...

Падобран, међутим, није тековина нашег времена. Он је одавно познат и има своју историју. Пиониром падобранства сматра се славни скулптор, сликар и научник Леонардо да Винчи, који је први описао и нацртао падобран. После њега, Фаусто Вераччи, пореклом из Шибеника, изложио је у једном спису, пре више од три века, прва искуства и теорију о падобранима.

Први скок за који се поуздано зна извео је 1628 године неки Француз Лавен. Он је био заточен у једној високој кули. Дуго је смишљао како да побегне и најзад је, с примитивним падобраном који је сам направио, скочио с прозора своје ћелије. Скок је успео и Лавен је, неповређен, доспео на земљу, али ипак није имао среће. Будна стража ухватила је првог падобранца и вратила га у тамницу.

...и прве жртве

У историју падобранства уписана су имена још неколицине Француза. Жозеф Монголфије скакао је падобраном са своје куће у

Анонеју, а физичар Ленорман са два кишобрана с једне високе липе.

Човек је успео да победи ваздушна прострства, али по цену многих жртава. Енглеz Роберт Кокинг скакао је падобраном на једној великој ваздухопловној приредби. Падобран се није отворио и несрећни човек је погинуо. Занесен идејом падобранства, један париски кројач направио је свој модел падобрана и скочио са Ајфелове куле, али је нашао смрт, јер се ни његово „падобран-одело“ није отворило. Ти стари падобранци били су веома несигурни и скакање је било скопчано с великим ризиком.

Почетком овога века, с проналаском и све широм применом авиона мења се и врста падобрана. Док су ранији били тешки и непокретни, нови падобранци се израђују од fine и мекане материје, погодне за брзо наковање и сигурно и лако расклапање. Први овакав падобран направио је Француз Васер, а касније се појављују и многи други са аутоматским и ручним отварањем. Двеста деведесет година после Лавеновог скока родно се модерно падобран и традиционално правило: "Један, два, три... десет, повуци ручицу!"

Први скок из авиона с модерним падобраном извео је 1912 године капетан Бери, Американац.

Пси — падобранци

Најјувенији ваздухопловац свога времена Бланшар унео је у историју падобранства прве сензације. Он је из балона, са висине од 600 метара спустио падобраном свога пса. Како је било облачно, пас се ускоро изгубио у густим слојевима облака. Бланшар је тада отворио вентиле балона и почео да се спушта за

њим. Чуо је лажеж уплашеног пса, али га није видео. А кад су прошли кроз облаке, пас је угледао свога господара и почео радосно да лаје и да маше репом. Бланшар тада није ни слутио од каквог ће значаја бити овај његов покушај.

У Другом светском рату велике армије имале су и јединице

паса-падобранаца. Немци су приликом напада на Белгију бацили псе у позадину савезничких трупа. У почетку нико није обраћао пажњу на њих, све док није примећено да су сваку појаву ових паса-„луталица“ пратили прецизни погони непријатељске артиљерије. Данас постоје нарочито школе у САД, Британији, Француској и другим земљама у којима се, поред људи, обучавају и пси падобранци.

Показало се да пси врло добро скачу, чак с мање страха него њихови господари. Они су поуздани и веома издржљиви.

Широка примена падобрана

У прошлом рату падобранске трупе су често и масовно примењиване. Авионима су пребациване и спуштане падобранима читаве дивизије. Опокојене трупе снабдеване су бацањем муниције, оружја и хране помоћу падобрана. Њима се човек користи и у миру. Често је то једини начин да се дотури храна забаченим крајевима кад их отсеку од света снежних наноси. Помоћу њих се често снабдевају и куле светиље, опсерваторије, војне посаде на малим удаљеним острвима на којима нема аеродрома и поред којих не воде морски путеви.

И у нашој земљи падобранство данас има широк круг одушевљених присталица. Скачу хиљаде младих људи смела духа и оспособљавају се за чување отаџбине.

Падобран је данас веран пратилац човека на путу између неба и земље.

На дну ишлезлог мора никао је **НОВИ ЖИВОТ**

У дугом низу векова нестало је са лица Земљина много градова, значајних споменика, река, острва, планина. Било је и народа којих више данас нема; ишчезле су и многе животиње, али у давним временима било је и мора којих сада више нема. Једно од њих било је и Панонско Море, које је, поред осталих, плавило и нашу земљу.

Како се рачуна, Панонско Море коначно је ишчезло пре више од 600.000 година, 100.000 година пре појаве првих људи. Простирало се од Ронског Залива и ширило Ронским басеном, Швајцарском, Јужном Баварском, Бечким и Панонским басеном, Србијом, Румунијом и даље према Истоку, захватајући Каспску област. Од њега су се одвајали многобројни рукавци и заливи. У једно време ово море имало је везу са океаном преко Ронског басена, а на југоистоку са Јекејским Морем. То је било највеће унутрашње море које је икада постојало на Земљи.

По изгледу, Панонско Море личило је на данашња. И на њему су беснеле буре, и његови су таласи плавили и разбијали обале

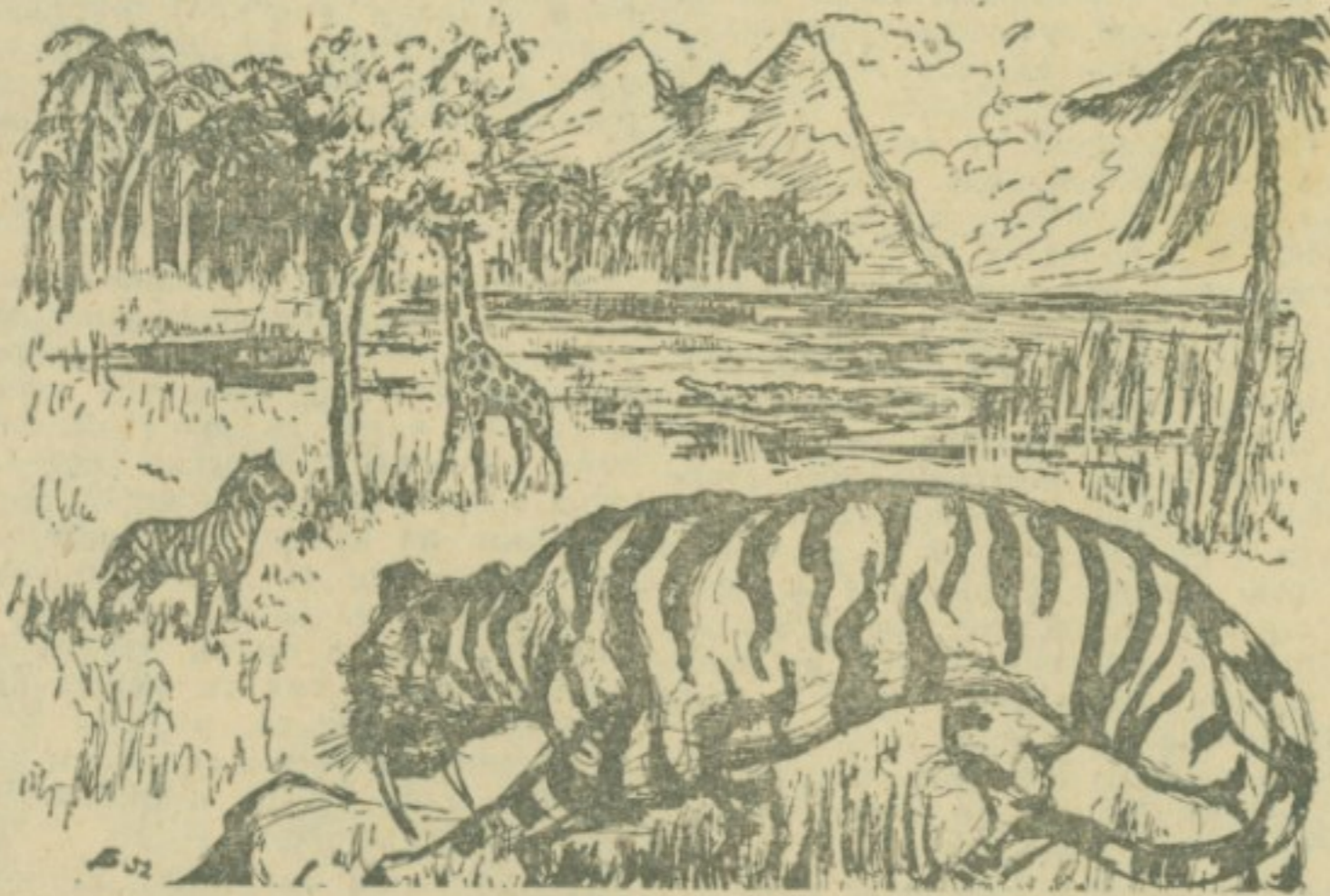
Биљни и животињски свет

Какве су животиње живеле у њему и дуж њега, како је изгледао биљни свет на његовим обалама, успели су да утврде и да нам одговоре наши и страни научници захваљујући остацима тих животиња који су пронађени у земљи и у наслагама угља. Тако, наука је утврдила да је Панонско Море у својој историји имало пет периода, који су трајали много милиона година. За то време мењала се величина мора, клима није увек била иста, а ни сланост воде свагда једнака. Ти и други чиниоци утицали су да су у појединим периодима живеле различите животиње. Биљни свет на његовим обалама такође се мењао.

У плитким деловима, на стеновитом дну, живеле су разне шкољке, жељеви, алге, пужеви итд. У једно време у овоме мору било је животиња сличних онима које се данас налазе у Средоземном и Јадранском Мору. Његовим дубинама пловиле су разне рибе. Утврђено је да их је било око 200 врста.

На површини су се појављивали разни китови да издувају стуб паре, а било је и фока, делфина, морских крава итд. Врло занимљива животиња у Панонском Мору била је диновска ајкула, далеко већа од данашње. Сматра се да је она била најопаснији морски разбојник у време када је живела.

Обале Панонског Мора биле су прекривене непрегледним баруштимама обраслим густом травом и огромним шумама, у којима су живеле животиње од којих су неке биле сличне онима које се данас

могу видети у Индомалајском Архипелагу и у Средњој Африци. У том бујном биљном царству пребивале су хиљаде мастодона-сурлаша сличним данашњем слону. По прашумским рекама пловиле су крокодили и носорози, а између дрвећа и по пољима јуриле су дивље свиње, тапири, зебре, антилопе, лавови, хијене, курјаци, гориле, орангутани и други мајмуни, затим жирафе, који са три копита, звану хапарииони итд. Најопаснија звер био је тигар са сабљастим зубима.

Кад је море ишчезло

Панонско Море оставило је за собом драгоцене наслаге: нафту, мрки угљ, лигнит, земни гас, камену со, затим камење и песак неопхо-

дан за грађевинарство. Код Барошевца у Србији налазе се читаве наслаге такозване беле земље која има велику примену у индустрији експлозива. Из тога доба је и кварц који се употребљава у индустрији стакла. Панонско Море створило је и наше угљене басене. Угаљ из рудника Крека је бољи од колубарског и косточачког, иако је постао у исто време и од сличног биљног материјала; то потиче отуда што је овај угаљ био јаче пресован, па је то појачало и убрзало његово угљенисање. За време постојања Панонског Мора стварала се, на пример, и калемегданска узвишница и оне пећине у Зоолошком врту у којима се данас налазе лавови и тигрови.

Испитујући наслаге угља, песак и брада научници су пронашли остатке неких животиња које су живеле у време Панонског Мора. У талозима славонских планина, на падинама Калемегдана према Сави и Дунаву и на Ташмајдану

ИЗ НАШЕ ПРОШЛОСТИ

СРПСКИ ЈЕЗИК У СЛОВЕНАЧКИМ ШКОЛАМА

Часопис "Босанска вила" од јула 1899 године донео је вест: "Браћа Словенци донели су у свом Покрајинском сабору у Љубљани да се у свима словеначким реалкама у Крањској — поред словеначког — заведе и српски језик као обавезан предмет. Таквим начином браћа Словенци још боље ће познати лепоту српског језика и лакше пратити српску књижевност."

СТЈЕПАН МИТРОВ ЉУБИША КАО ПРАВНИК

Познати наш књижевник Стје пан Митров Љубиша (1824 до 1878) био је самбук. Када му је било четрнаест година остао је без оца, па је већ тада морао да се брине о издржавању и себе и своје породице. У почетку је радио у општини, где је био секретар. Вредан и бистар и пун жеље да схвати послове које ради, Љубиша је почео да проучава законе и чита правне књиге. У томе послу толико се усавршио да је у целој Далмацији био познат као одличан самоуки правник. Један познати задарски адвокат обратио се једном приликом Љубиши и замолио га да му изложи правне обичаје у Боки, одакле је Љубиша био родом, па кад је примио Љубиши, бистро и стручно обрађен, одговор, адвокат му је написао да ће само од њега тражити савет, ако буде имао потребе да се обрати некоем у каквом тежем правном послу. Пенећи Љубишину ванредну правничку способност, влада га је наименовала за јавног бележника у Будви, иако није имао правни факултет. Године 1861 Љубиша је изабран за народног посланика у Далматинском сабору и у Бечком царевинском већу. Године 1870 постао је председник Далматинског сабора.

ФАБРИКА ХАРТИЈЕ У СРБИЈИ

Године 1898 у Београду је почела изградња фабрике хартије. У Србији су тада постојале ове фабрике: сужна и чохе,

стакла, коже, шећера, гајтана, платна, машина, земљаних пећи, кишобрана и посуђа.

РЕЧНИК НА ДВАДЕСЕТ ЈЕЗИКА

Речници на два, три и четири језика могу лако да се нађу, али на шест и више језика врло су ретки. Међутим, речник на двадесет језика, као што га имају браћа Благослав и Антун Пешек, типографи у Загребу, тешко где постоји. Тај речник штампан је њихов отац Антун од 1874—1879 у Загребу. Он је умро 1918 године. Речник обухвата следеће језике: немачки, француски, енглески, руски, мађарски, чешки, пољски, српскохрватски, словеначки, словачки, румунски, италијански, шпански, португалски, холандски, шведски, дански, норвешки, новогрчки и латински језик. Основни језик је немачки. Цео речник има 367 страна. Штампан је нон парелом у великом фолио-формату. Пре рата Универзитетска библиотека из Кембриџа издала је власницима за овај речник 300.000 динара. За њега се интересовала и Српска академија наука. Антун Пешек састављао је и штампан и свесловенски речник. Дошао је до слова П, али се после цео материјал изгубио.

ПРВА СЛОВЕНАЧКА ОПЕРА

За прву словеначку оперу „Бели“ либрето је написао Иван Д. Дева. Композитор ове опере је био камнички учитељ и органиста Јакоб Зупан. Дело је компоновано 1780, али се није изводило, а партитура се изгубила.

КАКО СУ НАШИ СТАРИ ДЕЛИЛИ ДАН

Наши стари делили су дан на: зору, свануће, јутро, млади ручак, велики ручак или ручаница (око десет часова), подне, после подне, велики заранци (око шестнаест часова), мали заранци или заранчићи и заход сунца. Тако у Шумадији, а у Босанској Крајини: зора, јутро, мали доручак, или мала ручаница, велики попасак, мали попасак, мали сутон или сјерак и велики сутон.

ОВОГ МИНУТА -СВАКОГ МИНУТА

○ За један минут у свету се произведе две и по тоне алуминијума.

○ У Канади се сваког минута произведе 9.140 килограма новинске хартије.

○ У Перуу се сваког минута ископа 790 грама сребра.

○ Сваког минута Немачка произведе 53 тоне кромпира.

○ Разне непогоде скупо стају Америку: сваког минута осигуравајућа друштва исплаћују просечно по 22 долара на име накнаде за штету коју су причинили град, циклон, торнадо и слично.

○ Голуб може за један минут да прелети 1.800 метара, односно да постигне брзину од 108 километара на час.

○ За један минут, делфин, у пуној брзини, преплива 900 метара, а за један час 54 километра. То је једна од најбржих риба.

○ У последњој кампањи прераде шећерне репе, која је трајала 162 дана, наше фабрике произвеле су сваког минута 861,5 килограма шећера.

○ Наши рудари ископаће у току ове године сваког минута по једанаест тона угља, а коксаре ће за исто време дати 1.300 килограма кокса.

○ После проширења, наше фабрике цемента даваће 800 килограма цемента сваког минута.

○ Сваког минута у нашој земљи штампа се 1.018 примерака разних листова.

Да ли знате?

ТРАГОМ ДАРВИНОВОГ ПУТОВАЊА...

Једна група научника припрема експедицију која ће ићи трагом Дарвиновог путовања око земље. Научници ће скупувати све оне при мерке биљака и животиња о којима Дарвин говори у свом путопису. Цео пут ће бити снимљен у боји и послужити научницима да установе географске и друге промене настале за протеклих 120 година.

КРАТАК ВЕК БЕЛИХ КРВНИХ ЗРНАЦА

Бела крвна зрнаца, која су врло важна за одбрану организма од болести, живе просечно 13 дана. Ово је утврђено уношењем радиоактивног фосфора у хелије човечијег организма. Мерењем количине овог фосфора у крви, може се пратити живот белих крвних зрнаца.

КОЛИКО ИМА БИЉНИХ ВРСТА

Рачуна се да на земљи успева око 2300 разних биљних врста. Од тога се 1140 биљака употребљава за справљање лекова, 280 даје плодове и семе, а 104 корен који служи човеку за исхрану, четрдесет спада у житарице, од двадесет се добија шећер и слатки сокови, од тридесет се цеде

разна уља, од 76 се справљају боје, а четрдесет биљних врста служи као сточна храна. Двеста биљака користи човек у техничке сврхе, 350 је отровно, а 66 се употребљавају као наркотично средство.

ДЕЧЈИ РЕЧНИК

Дете од 18 месеци употребљава у говору свега десетину речи. Кад напуни две године, оно већ може да саставља просте реченице и да употребљава заменице. У то време његов речник има око 300 речи. Од две и по године дете може простим реченицама да одговара на питања, а од три оно већ саставља краће реченице, употребљава мношину и прошло време и служи се са око 1.000 речи. У четвртој години говор детета, иако веома упрошћен, садржи све елементе говора одраслих.

МИРИСАВИ МАМЦИ ЗА РИБЕ

После дугогодишњих истраживања, утврђено је да рибе воле извесне мирисе. Користећи се резултатима тих истраживања, један хемичар из Канзаса произвео је у својој лабораторији неколико врста "рибљих мириса" и пустио их у продају. Пеначи тврде да хватају много више рибе откako употребљавају мирисаве мамце.

ХАРТИЈА ОД СТАКЛА

Амерички научници успели су да произведу хартију која се састоји искључиво од врло танких стаклених влакана. Она се показала као одличан гасни филтер, па се може употребити као заштита од дима, за гасмаске, за покривање лица лекара приликом операција, итд.

ДРВО МХОВАК

Од дрвета мховак, које успева у Индији, ништа се не баца. Његов цвет становници суше и туцају и на тај начин добијају неку врсту брашна. Од лишћа се производи врло укусан напитак, сличан ракији, а од његовог плода, који је налик на бадем, педи се уље. Кора овог дрвета даје веома чврста влакна од којих се плету конопци, а само дрво служи као грађевински материјал.

КОСТИМ ЗА СПАСАВАЊЕ

У Америци су израђени костими за купање у којима се не може потонути. Они су налик на обичне костиме, само што су у материји од које је костим направљен распоређене мале шупљине, које у случају потребе могу да се напуне гасом из једног минијатурног резервоара. Тако, за трен ока, од обичног купаћег костима добија се костим за спасавање.

Јестели већ чули да...

...дрво које најбрже расте је индиски казуарин. За десет година казуарин достигне висину од 30 метара.

...човек пређе пешице један километар за осам минута.

За то време светлост са Сунца доспе до Земље.

...помрачења сунца увек почињу са западне стране сунца.

...прва фабрика за производњу шећера од шећерне репе подигнута је у Италији, 1774 године. Пре тога се шећер добијао искључиво од шећерне трске.

а сва помрачења месеца са источне стране месеца.

...на острву Мауритиус, у Индиском Океану, живели су некада папагаји велики као гуске. Људи су их немилосрдно уништавали, тако да их је нестало.

...челично перо пронађено је 1830 године. До тада се у главном писало гушчијим пером.

...суво лишће у шуми много јаче шушти кад протрчи пацов него кад прође медвед.

...знаке за ноте измислио је у XI веку италијански калуђер Гвидо д'Арецо.

...пуж голаћ нема носа већ осећа мирис целом површином тела.

НЕДЕЛО генерала Пиколоминија

Спаљивање Скопља 1691 године

Наш народ одвајкада су имали само рђаве успомене на туђинске војске, макар им ове, у далекој прошлости, долазиле и као савезници у борбама против Турака. И у таквим приликама оне су пустошиле нашу земљу, вршиле грабеже и спаљивале наше највеће градове. Нарочито тешке успомене, судећи по старим записима, песмама и предањима, остале су из времена готово двадесетогодишњег рата (1681 до 1699) када су се Турци, после безуспешног опседања Беча, повукли до Демир-Калије и Ђустендила, па опет повратили изгубљене територије до Саве и Дунава. Од Турака је зло било велико, али ни аустриско-мађарска солдатека пара Леополда I није мање покора починила.

Сарајево и Скопље у пламену

Поред многих других градова у то време, 1691 године, страдао је и Пирот "од глади и Маџара". Непо-

знати хроничар забележио је да је, 26 октобра 1697 године, принц Еуген Савојски спаљео и похарао Сарајево. — У то време, када Немци попленише и поплаше Сарајево, царствоваше султан Мустафа, а на Босни паше не бијаше.

Занимљиво је да су и Скопље трупе генерала Пиколоминија спаљиле 26 октобра, али шест година пре Сарајева. Пиколомини је, правдајући се да је то учинио због куге, овако описано догађај у извештају Леополду I: "Скопље је град исто толико велики као Праг, али зидова и шанана нема. Намирницама је богато снабдевен. Оно мало људи који бежаху остали у њему пролазили су улицама бледи, пуни

страха и ужаса. Одлучно сам, али веома нерадо, да град сахраним под његовим сопственим пелелом. Жао ми је зграда, какве у овој рату још не бежах видео. Цамије су од најлепшег мермера и порфира с хиљадама светиљки, украшене позлаћеним алкоранима, каквима би човек обратио пажњу да су и у самој Риму. Дивне старине, вртови и забавишта, иако по варварском укусу, велике резерве животних намирница, све то морао сам предати пламену. Да непријатељу не бих препустио ништа што би се могло сачувати, да улијем страх и трепет варварским народима и да оружје свога господара у најудаљенијим крајевима начиним страним, узео сам да ово приведем у дело. По свима варошким угловима били су постављени људи с буктињама. На знак од три топовска плутона почео је да избија пламен са свих страна. Дим је 26 октобра помрачио сунце, а и сутрадан смо стајали на великом брду покрај Скопља и, уз звуке војне музике, посматрали смо пожар овога лепог места, истина не без туге, док сам се у мислима враћао на исту судбину којој су морала подлећи и лепа предграђа Беча".

Пиколомини је био искусан војсковођа и вешт политичар, па је искористио и једно предање које је народ на Косову и у Метохији имао о томе да ће га од Турака ослободити некакав туђински кнез, на чијим ће камилама јахати разне egzотичне животиње. Сазнавши за ово предање, Пиколомини је, бележи један историчар, на заплећене турске камиле натоварио мајмуне и папагаје, потерао их испред својих трупа и тако ушао у Приштину.

У Македонији је две године пре тога био почео сељачки устанак под вођством кратовског рудара

Карпуша. Када су Аустрijанци и Маџари били на Косову, пуни господари ослобођене територије, од Криве Паланке до Скопља, били су Карпушеви борци. Да би и ове устанике придобио за себе, Пиколомини је послао Карпушу од Леополда знаке кнежевског достојанства, али му то ипак није сметало да Скопље спаљ. Пиколоминије снаге — 250 кирасира и 400 драгуца (коњаника опремањених и за пешачку борбу, гоњили се деморалисане Турке на југ, допрле и до Штина и извршиле тамо палевине, пљачке и отмице.

Да ли је спаљивање Скопља оправдано

Пиколомини је Скопље претворио у згарипште, зато што је намеравао да крене ка јадранској обали и Скадру, па се бојао да Турци овај град поново не претворе у своју отсечну даску и напућу му се леђа. Он је свој поступак правдао кугом, али се из извештаја назире његова чврста намера да се освети због бечких предграђа. Ниједан наш запис из тога времена не помиње кугу у Скопљу, нити то кажу турски хроничари, који осуђују Пиколоминијев злочин, називајући га новим Нероном, који је уз звуке музике посматрао како град гори и уништава намирнице, да не би Турцима поново пале у руке.

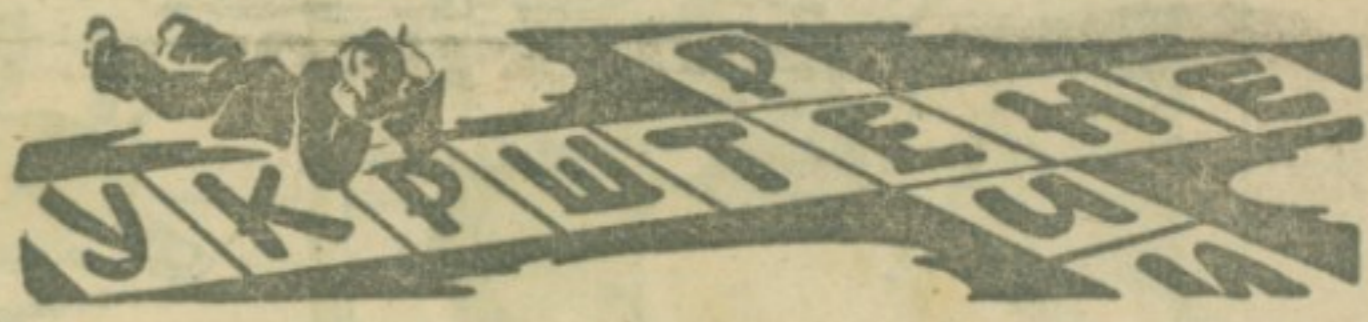
Под командом новог везира Мустафе Ђуприлића и уз помоћ кримскога татарског кана, две турске армије, са југа и истока, уништиле су до краја 1689 године устаничке трупе Карпушеве.

Епигло Пиколоминијевог војеванја

Пиколомини је два месеца пре тога, 9 новембра, тринаест дана после спаљивања Скопља, умро од грознице (можда заражен денгом или маларијом) у Призрену, у који је био пошао на договор са патријархом Арсенијем Чарнојевићем. Даровитог Пиколоминија заменио је лакоислени и уображени херцег од Холштајна, који је сада против себе имао врло вештог политичара Ђуприлића. Обећањима и обнављањем ранијих новластица,

Ђуприлић је успео да Мијаке, који су око Галичника чували клисуру, одврати од учешћа у Карпушевом устанку и да се чак сукобе на планини Вланици са аустриским претстражама.

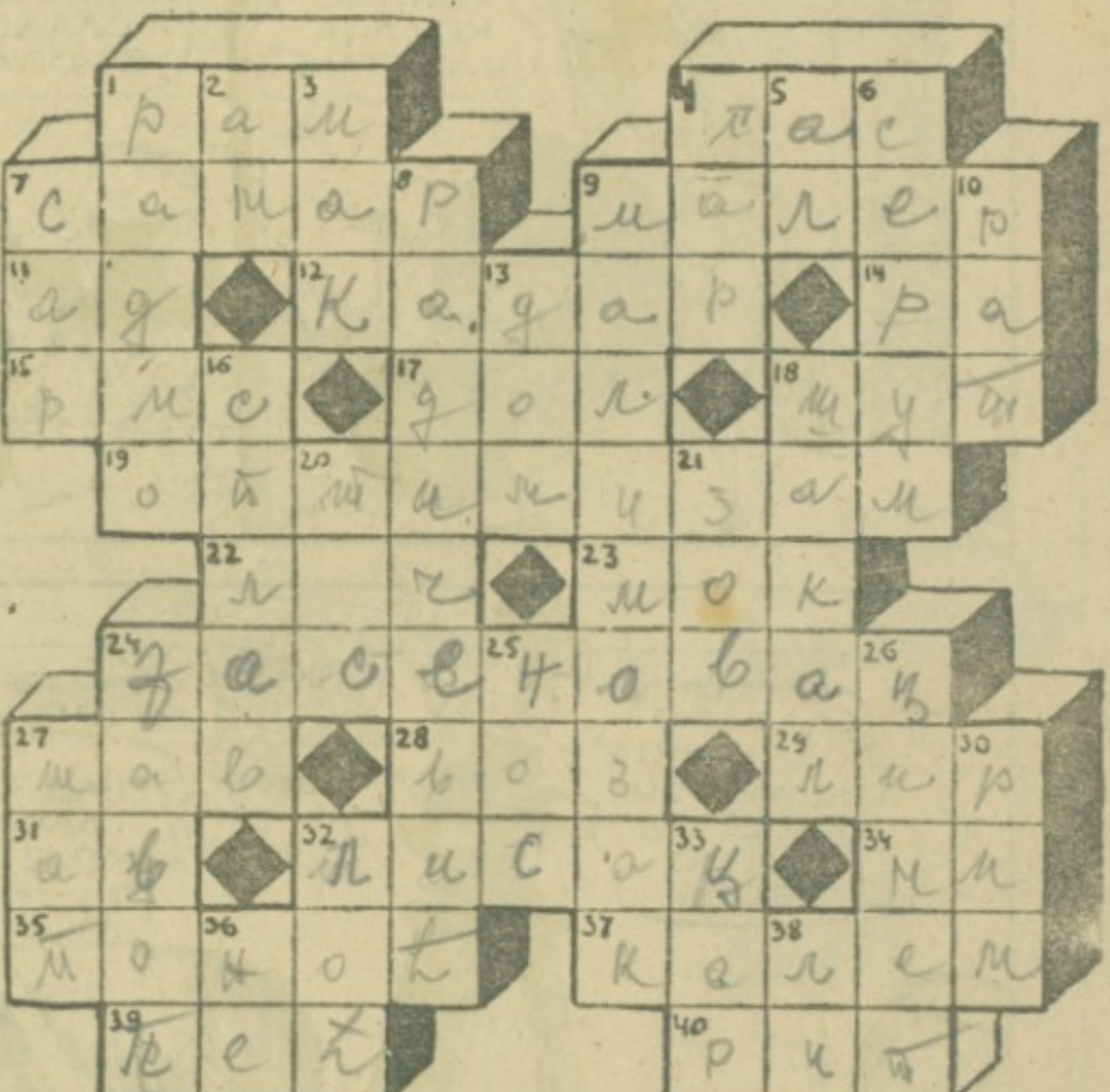
Сви ови догађаји имали су тешке последнице. Хиљаде наших људи било је мачем уништено, хиљаде људи и жена било је одведено у робство, док су други, у великој сеоби, потражили себи нова станишта преко Саве и Дунава, све до Будима и Сент-Андреје, где записи помињу да је било засновано и ново насеље Џанкурталан, зачуло названо тако баш турским речима, које значе "душеспас".

Водоравно:

1) оквир; 4) плин; 7) љуштура рака; 9) незгода; 11) пакао; 12) способан; 14) бог сунца старих Египћана; 15) мера за хартију; 17) долина; 18) без рогова; 19) надање да ће се све добро свршити; 22) енглески стонотенисер; 23) један француски политичар; 24) злогласни усташки концентрациони

8) наш песник; 9) један нервни центар; 10) оружани сукоб; 13) кућа; 16) речно транспортно средство; 18) врста дешинара; 20) престоница првих фараона; 21) позив; 24) врста дрвета; 25) део лица; 26) зачин; 27) заразна болест стоке; 30) главни град једне европске земље; 32) врста јелена; 33) владарска титула; 36) предлог; 38) упитна речца.

РЕШЕЊЕ УКРШТЕНИХ РЕЧИ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА

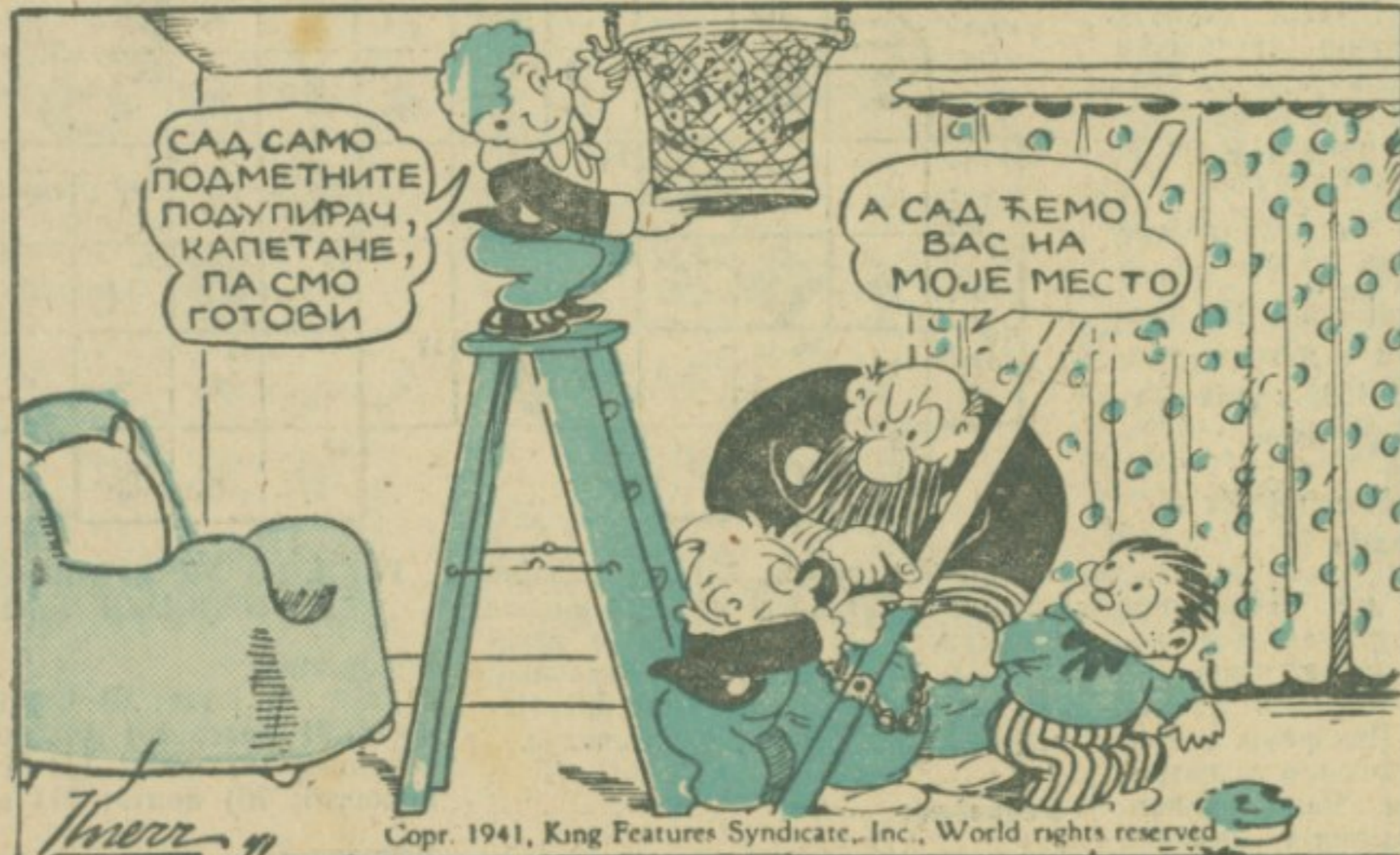
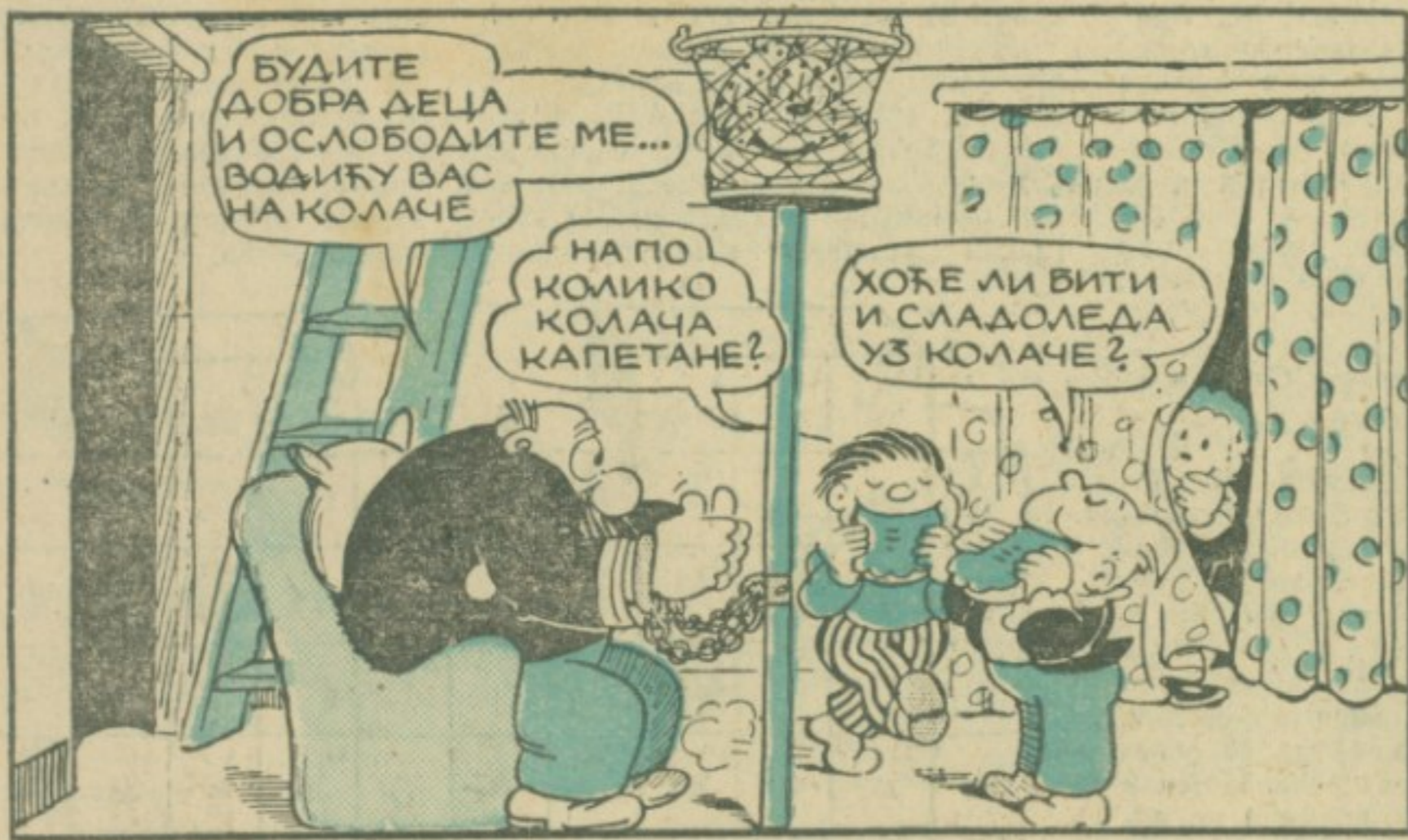
логор; 27) поруб; 28) саобраћајно средство; 29) краљ из Шекспирове трагедије; 31) подражавање лавежа; 32) звер; 34) лична заменица; 35) 24 часа; 37) навртај; 39) Немањина престоница; 40) мочвара.

Усправно:

1) пријемник; 2) коњски прибор; 3) индустријска биљка; 4) чај; 5) хемиски знак за алуминијум; 6) средство за имунизацију; 7) индустријска област у западној Европи;

Водоравно: 2) так; 4) јатак; 6) Суворов; 8) нога; 9) алас; 10) монотон; 12) синоним; 16) кино; 17) есеј; 18) нипошто; 20) лопта; 21) као;

Усправно: 1) јато; 2) таван; 3) карат; 4) Југославија; 5) колонист; 6) сом; 7) ван; 11) оно; 12) син; 13) Нопок; 14) нешто; 15) мео; 19) опак.

Copyright 1941, King Features Syndicate, Inc. World rights reserved